

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 3 Sayı: 2 Ağustos 2020

ss. 560-570

Makalenin Geliş

Tarihi

27/04/2020

Makalenin

Kabul Tarihi

16/08/2020

Yayın Tarihi

30/08/2020

HAZRET-İ SÜLEYMAN VE BÜLBÜL KISSASI

Müzahir KILIÇ¹

ÖZET

Dinler tarihinin önemli konularından biri de peygamber kıssalarıdır. Hz. Âdem'den Hz Muhammed (s.a.v)'e kadar gelip geçmiş binlerce peygamberden özellikle Kur'an-ı Kerimde adı zikredilen 25 peygamberin hayat hikâyelerinin bir kısmı yine ayetlerle anlatılmaktadır. Kendisine indirilen Kur'an-ı Kerim daha çok Hz. Muhammed'e hitaben seslenirken Hz Yusuf, Hz. Süleyman gibi bazı peygamberlerin hayatlarına ve zamanlarında gelişen olaylara da yer verilmiştir. Olaylar aynı zamanda peygamberlerin mucizeleri, menkıbevi hayatı ve ashabına örnek bir hayat biçimi olarak karşımıza çıkar. Peygamberler, diğer insanlar gibi sosyal hayatlarını devam ettirirken bir yandan da nebilik ve resulük görevlerini yerine getirmişlerdir. Her peygamberin bir mesleği vardır. Bazıları devlet yönetimini de üstlenmişlerdir. Hz. Süleyman da aynı zamanda hükümdardı. Ama onun en önemli özelliklerinden biri kuşlarla ve diğer hayvanlarla olan diyalogu, yani onlarla anlaşması ve dillerini bilmesi. Hikâye bir Bülbül risalesidir. Bülbül, diğer kuşlar ve Hz. Süleyman arasında geçen bir olaydan bahsetmektedir. Olay Bülbülün dışisi ile birlikte izinsiz olarak başka bir yere gitmesi ve diğer kuşların fitnelemesiyle birlikte mahkeme edilmeleridir. Bütün kuşlar dinlenir ve özellikleri anlatılır. Sonunda Bülbül ve dışisi yargılanır ve berat olurlar. Toplum

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Türkçe Eğitimi ABD, muzahirk@msn.com, ORCID ID: 0000-0003-3167-2099

Bu çalışma yayımlanmamış bildiri metninden oluşturulmuştur. Bk. "Peygamber Kıssaları Bağlamında Hazret-i Süleyman ve Bülbül Kıssası" Sözlü Bildiri, II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni, 21.06.2019

içinde insanların birbirlerine karşı davranışları, her birinin karakterini yansıtması bakımından önemli bir hikâyedir. Hikâyede kuşların yargılanması insanlar arasındaki sosyal adalet için mükemmel bir mesajdır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Süleyman, Bülbül, kuşlar, kıssa, kuşların karakteri.

HAZRAT SULAYMAN AND NIGHTINGALE STORY

ABSTRACT

One of the most important topics in the history of religions is the prophet shorthand. From Hz. Adem to Hz. Muhammed (SAV) some of the life stories of the 25 prophets mentioned in the Qur'an, especially from thousands of prophets who have come and gone. The Qur'an, which has been revealed to him, while addressing Muhammad, Hz Joseph, Some prophets, such as Suleiman, have also included events that have developed in their lives and times. At the same time, these events are antagonistic to the miracles of the prophets, a model of life as a model for their religious life and companionship. Prophets, like other people, have continued their social life while fulfilling their duties of nobility and despair. Every prophet has a profession. The few have undertaken state administration. Hz. Suleiman was also the ruler. But one of its most important features is dialogue with birds and other animals, that is to say, deal with them and know their language. This story is a nightingale resale. Nightingale, other birds and speaks of a passing accolade between Suleiman. This incident is when the nightingale with the female nightingale goes to another place without permission, and the other birds are courted together with the strife. All birds are rested and their features are described. Eventually the nightingale and female become berat. People's behavior towards each other in the community is an important story in terms of reflecting the character of each. Trial of birds in the story is an excellent message for social justice among people.

Keywords: Hz. Suleiman, Birds, Nightingale, Parable, character of *birds*.

GİRİŞ

Tasavvuf ilmi, kâinatın yaratılışı ile ilgili anasır-ı erba'adan (toprak, su, hava, ateş) sonra mevâlid-i selâse (cemâdat, nebâtât ve hayvânât)'nin yaratıldığını kabul eder. Yani Hz. Âdem yaratıldığında onun asli ihtiyaçları yaratılmıştı. Asli ihtiyaçlardan yani anasır-ı erbaadan biri de hayvanatdır.

Bülbül ile Hz. Süleyman peygamber arasına geçen hikâye, toplumdaki birçok insanı temsil etmesi bakımından iyi bir pend-nâme, nasihat-nâme, toplum ahlâkî değerlerin önemine çok güzel bir örnektir. Kuşların başını çeken gazzamlıkla şöhret bulmuş Kuzgun; diğer kuşları etkileyerek ve yanına çekerek Bülbülü, Süleyman peygamberin gözünden düşürüp cezalandırmak

için her türlü hileye başvurmakta ve gerçek anlaşılana kadar bunda başarılı olmaktadır.

Bu hikâyedeki önemli bir gerçek de Süleyman peygamberin, sadece Kuzgunun sözüyle hareket etmemesi, kuşlar meclisini toplayarak onların her birini ayrı ayrı dinlemesidir. Bülbülün mahkemesinde kuşların her biri tanık durumundadır. Kuşların ifadesi alınırken o da kendi savunmasını yapmakta ve onların iftiralarını çürütmektedir. Son olarak Leylek ifadesini verir ve onun tarafsız ifadesi Bülbülü cezalandırılmaktan kurtarır. Bu hikâyede; doğru söyleyenin dokuz köyden kovulması ve onuncu köyde itibar görmesi atasözüne atıf vardır. Bülbül hakkında ifade veren hüthüt, baykuş, şahin, kuzgun, simürg, tuti, tāvūs yalan beyanda bulunmuşlardır. Her birini dinleyen Hz. Süleyman Leyleğin ifadesini esas almış ve mahkemeyi Bülbülün affedilesiyle lehine sonuçlandırmıştır.

Peygamberler tebliğ görevlerinde Allah (CC.) vahiylerini ümmetine sunarken diğer yandan bu tür kıssalarla da doğru yola davet etmişlerdir.

Kur'an'da adı zikredilen peygamberlerden biri de Hz. Süleyman'dır. *“Davud peygamberin oğlu olan Süleyman peygamber, on iki yaşındayken babasının yerine tahta geçmiştir. Hem padişah hem peygamberdir. Geçimini devlet hazinesinden değil, ördüğü zembiller sayesinde kazanmış, Kudüs'teki yarım kalmış olan Mescid-i Aksa'yı inşâa başlamıştır. ... Allah tarafından kendisine birçok mucizeler verilmiştir. Kuşlarla, hayvanlarla, konuşur onların dilini anlarmış. Cinlere ve rüzgâra emretme yetkisine sahipmiş Hz. Süleyman'ın Hüthüt adlı bir kuşu varmış. Bu kuş çok uzaklardaki şeyleri görebilir, uçsuz bucaksız çöllerde suyun yerini havadan tespit edebilirmiş.”* (Pala, 1989:447-449). Kuşların dilini bildiği ve onlarla olan maceralarının anlatıldığı, Saba Melikesi Belkıs ile olan hikâyesi İslam tarihinde en çok yer verilen konular arasındadır. Bu durum Kur'an-ı Kerimde birçok yerde şu şekilde açıklanmıştır.

“Doğrusu Biz, akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, kuşları da toplu halde onun buyruğu altına vermiştik.”(K. Kerim, Sad/18). “O, sadece hayvanların dilini değil, Kur'an'ın ifadesine uygun olarak onların mantığını biliyordu. Meselâ yalnız kuşların sesleri ve hareketleriyle ifade ettikleri hislerini anlamakla kalmıyor, o hisleri yöneten mantığı, perde arkası durumları da kavriyordu” (<https://www.kuranvemeali.com/neml-suresi/16-ayeti-tefsiri>)

Kuşlar; tasavvuf edebiyatının önemli kahramanlarıdır. Bülbüliyye'de adı geçen kuşlar iyilik ve kötülük bakımından iki ayrı karakteri temsil etmektedirler (bk. Yazar, 2001). Mantıku't-Tayr (F. Attar, 2005), Si-mürg, Deh-mürg (Aksoy, 1998) kuşlar üzerine yazılan en önemli eserlerdir.

XIII. yüzyılda yazıldığını sandığımız ve Mevlana adına kayıtlı olan bu Bülbül-nâme'den sonra, Anadolu sahasında Hikâye-i Bülbül-nâme ile Bülbül-nâme

adlı bir mesnevi vücuda getirilmiştir. Bunlardan ilkinin, Hikâye-i Bülbül-nâme'nin yazarı belli değildir. İkincisi ise Rifâî adlı bir şaire aittir.

Mevlânâ'nın ismi şimdiye kadar duyulmamış olan Bülbül-nâme adlı mesnevisinin tamamı Gül ve Bülbül temasına odaklanmamıştır. Sonundaki "Temmet sene 66 zilhicce 24" kaydından yazılış tarihinin H.666 Mevlânâ'nın ölüm tarihinin H.672-673/M.1273 olduğunu hatırlarsak, Bülbül-nâme 55 beyitlik hacmine rağmen zengin bir olay örgüsünü ihtiva etmektedir.

Hikâyenin bu yüzyıllar ürünü olduğu yolundaki kanaatimizde, bir arada bulunduğu Ebu 'Alî Sinâ ve Hâtem-i Tâî gibi hikâyeler ile Dede Korkut Hikâyelerinin 15. yüzyılda yazıya geçirilmiş olmalarının etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Hikâye-i Bülbül-nâme ile yakın devirde yazıldığını sandığımız diğer bir eser Rifâî'nin Bülbül-nâme'sidir. Paris Milli Kütüphanesi, Farsça Yazmalar Bölümü'nde, 7 (A.F.2147) numaradaki bir mecmua içerisinde bulunan Rifâî'nin Bülbül-nâme'si, Hüseyin Ayan tarafından bulunarak 1981 yılında ilim âlemine tanıtılmıştır (bk. Zavotçu, 2016).

Bülbüliyye'de Yer Alan Kuşlar ve özellikleri: (temsil ettikleri kavramlar)

Eserde kuşlar iyiliği ve kötülüğü temsil etme durumlarına göre yer almaktadır. Bir kısmı Bülbül'e fitne ehli kuşlar tarafından haksızlık yapıldığını düşünürken, diğer kısmı ise bunun iftira olduğunu ileri sürmektedir. Bülbül, Tüti, Kûf, Kerkes, Hüdhüd ve Çavuşlar fitne ve fesatla uğraşmayan, hakkın ve haklının yanında yer alan kuşlar olarak görülmektedir.

Bülbül: Kuşların en narinidir. İftiraya uğramıştır. Korkudan Hz Süleyman'ın yanına gidemez. Ancak suçsuzluğu ispatlanınca af olur. Edebiyatta gül ile birlikte aşkın remzi olmuştur. Gülün Bülbüle olan aşkı birçok aşk hikâyesine konu olmuştur.

Tüti: (Papağan) Süleyman peygambere hocalık yapmıştır. Konuşma gibi bir meziyete sahiptir. Diğer kuşlar onu pek çekemezler

Baykuş; Uğursuzluğu temsil eder, viran yerleri mesken tutar, tecridi inzivaya çekilmeyi temsil eder.

Hüthüt: Hz. Süleyman'ın elçilerindedir. Diğer kuşlarla bağlantıyı o kurar. Vakarlı ve saygın bir kuştur. Bülbülün haksız olduğu kanaatindedir.

Kuzgun: Haset ve düşmanlık fikirleriyle dolu, aşk, zevk ve sefadan anlamayan, karın tokluğuna yaşam mücadelesi veren, irfan meclisine hiç uğramayan, kötü sesli, anlayışsız, ahmak ve azgın bir hayvandır. Fitne ehlerinden sayılmaktadır.

KaraKarga: Uğursuz ve sevimsiz kuştur. Onun da işi gücü hayırsız haber vermektir.

Tavus: Kendi güzelliğinden dolayı şımarık ve Bülbüle haset eden kuşlardandır. Bu sebepten şeytana uyup cennet kapısından kovulmuştur.

Şahin: Hunhar, kan dökücü ve zalim bir kuştur.

Leylek: Leylek doğru konuştuğu için Hz. Süleyman'ın takdirini kazanmıştır, aferin almıştır.

Keklik: Haset eden kuşlardandır, leylekle adı aynı yerde geçer.

Kuşlarla ilgili ayrıntılı bilgi için; bk. (Yazar:2001, Demirel: 2016).

HIKÂYE:

HAZÂ RİSÂLE-İ BÜLBÜL HAZRET-İ SÜLEYMAN DİVÂNINDA TAKRİR-İ BEYÂN

(Hz. Süleyman'ın huzurunda Bülbül olayının açıklanmasını anlatan risaledir.)

Yazma nüsha ile ilgili kayıt:

Başlık: Hazâ Risâle-i Bülbül Hazreti Süleymân Divanında Takrîr-i Beyân

Arşiv No: 06 Hk 5027/3.

İstinsah Tarihi: 1244/1827.

Müstensih: Ankaravî Kasabzâde Ahmed B. Ahmed.

Bulunduğu Yer: Milli Kütüphane, Adnan ÖtükenKtp.

Özelliği: 225x162 (157x102), 15 satır, harekeli nesih, filigranlı krem renkli kâğıt, sırtı ve sertâbı kısmen dökülmüş, Hikâye 92a-97b yk. arası.

Metin

{182} Râviyân-ı ahbâr kavlince şöyle beyan iderler ki: Bir gün Hz. Süleymân (AS) divân kurup beylerden ve pehlivanlardan divânına cem' olup oturmuşlar idi. O hinde iki Bülbül, kuşlar arasında dururken Trabzon şehrinde bağ ü bostanı ve gül ü gülistânı görüp cûşa gelip erkeği dışisine eyitti: Acaba varıp bir lahza şu gülistân arasında dinlensek ve gül gibi cemalin temâşâ eylesek ammâ bizim gittiğimizi kimse duyup varıp Süleymân'a gammâzlık eyleyip dimeseydi. Bülbül dışisi erkeğine eyitti: Kuşlar içinde gammâzlık çoktur. Hz. Süleymân'a varıp bizim gittiğimizi dirler. Destürsüz gidecek Hz. Süleymân gazâb eder. Gel var destür al, andan gidelüm, diyüp dışi Bülbül erkek Bülbüle nasihat eyledi, kabül etmedi. Hemân erkek Bülbül uçup gitti. Erkek Bülbül gidicek dışi Bülbül sabredemeyüp ardına düşüp gitti. Erkek ve dışi Bülbül vardılar. Hub nefesler ile gökçek âvâzlar ile makâm-ı aşkta okuşurlar, dinleyen âşıkları nâlân ü giryân ettiler. Çün iki Bülbül gülistân içinde feryâd ü figândan

bezm-i gussamız Süleymân'a geldi. Meğer bülbüller uçup gidicek onların yerleri gedik kaldı. Hz. Süleymân'a ol gedikten gün dokandı ıssı kâr eyledi. Hz. Süleymân

{183} gazap eyleyüp kuşlar sultânı simürge eyitti: Kuşlar hakkında kangı kuşlardır kim destürsuz yerinden gide teftiş eyleye bana bildir, dedi. Simürg dahi kuşlardan su'âl eyledi. Kuzgun kim kuşların gammâzıdır, câzısıdır. İleri gelüp Simürge haber verdi. Simürg de Süleymân'a bildirdi. Eyitti: iki bülbül çiftiyle gülistâna gittiler idi. Hz. Süleymân hükmeyleyüp dedi kim: Varsunlar getürsünler haklarıñdan geleyim, dedi. Buyurdu, simürg, kuzguna emreyledi. Var bülbülleri bulup, getür dedi. Kuzgun dahi yeründen kalkup gitti. Varup gülistânları köşe-be-köşe aramağa başladı. Gezerken gördü kim, erkek bülbül dişi ile bir servi ağacının altında gülün budağında biri, bir budağında biri konup goncaya karşı ağız açup türlü beyt ile şüridelikler idüp ma'suka cemâluna hayrân olup dost şevkine gözlerinden yaş yerine kan döküp otururlar. Gül dahi bu hâliyle bülbülün kendüye feryâdın görüp gonca gül dahi tebessüm eyleyüp ol bülbülü gördi kim hayrân olmuş ol güle bir ayağ durubgir yâsemin baş kodı. Hizmetinde yâsemin bağlayup divâna geldiler içtimâ, raksa girmiş bülbül eyler hoş semâ. Üstâd kavlince kuzgun bu vechile sermest ü hayrân olduğun göricek ileri varup dedi kim: Yâ bülbül âsisin! Hz. Süleymân dergâhına

{184} okur, gel gidelüm. Bülbül ise aşk şarabından ser-gerdân idi. Kuzgun ile varup gidemedi. Gurrâbi görüp, sözünü işidüp fark itmedi. Dedi kim beni benden fâriğ ol sani (seni) Süleymân ister dedi. Kat'en özi ma'küle geçmedi. Andan Gurrâb dönüp Hz. Süleymân geldi. Bülbülün kıssasın arz eyledi. Hz. Süleymân dedi kim; Bülbülün gözü gül göricek dergâh-ı Süleymân'ı unuttur. Siz fariğ olun Bülbülün hizmetini ben bağışladım dedi. Gülistânın devri geçince zira ki Bülbül güle âşıkdur. Bir yıldan bir yıla dek gül hasreti çeker, birkaç gün gülün cemalini müşâhede ede. Hz. Süleymân böyle diyicek Kuzgun bedeli ne kadar kuşlar var ise Süleymân sözünü dinleyüp, hased edüp Bülbülün âzâd olduğu için bir yere cem olup dedi kim; Bülbül böyle küstâhlık ide, destursuz dergâhından gide Süleymân'a muti' olmaya, dinlemeye velhâsıl biz bu kahırdan ölürüz. Gülün cemalin müşâhedesin kıla. Biz bunda gelüp çiftimiz ile kalavuz, Bülbüller zevk ile muhabbetde olalar, biz kahırdan ölürüz, duyamazuz. Bu derdi çekemezüz dediler. Pes bu kuşlar böyle diyicek cümle kuşlar bir yere cem' olup Bülbül hakkında; Kuzgun ol kara yüzlü mağbün ittidigim eğer benim sözümü tutarsanız Süleymân'a bülbüller

{185} çifti ile helâk ve yerlerin hâk ettireyim. Tâ ki onu görüp gayri bülbüllere nasihat olsun. Destürsuz gülistânı terk eyleyüp Süleymân hizmetinde olalar. Yoksa bu derd ile helâk oluruz dedi. Kuzgun böyle deyicek bâki kuşlar sultân-ı Simürg'a dediler ki; Ey bizim sultânımız, siz ne dersiz? Simürg-i anka eyitti:

Siz ne tedbîr edersiniz ben dahi size muâvenet iderem, dedi. Kuzgun başkaldırıp eyitti. Kim ben bülbül için Süleymân'a birkaç dürlü söz naklilerem. Siz dahi kuzgun gerçek dermisiz? Şehâdet idermisiz, dedi. Sultân, Simürg ve sâir kuşlar hoş deyüp Kuzgunla kavlı bir idüp bunun üzerine birkaç gün geçti. Bir gün Kuzgun fırsat bulup Hz. Süleymân'ın katına geldi. Dedi kim, ya Sultân! Ol âzâd ettiğin Bülbüllerin birkaç nâ-makûl sözleri var. Gâyet bî-huzûr oldum. Eğer buyurursanız arz ideyim, dedi. Süleymân eyitti. Söyle, işideyim, dedi. Kuzgun firâg olup, ol kara yüzün hâke sürüp eyitti kim: Ol âzâd ettiğin Bülbüller eyittiler kim ol zenbil örici Süleymân'a minnetimiz var. Gülistâna ne anuñ minneti ile varuruz veya ol ikiyüzlü Simürguñ kulumıyam kim hergün ana varup tapu kılam. Ben gülün her bir yaprağını yüz anuñ gibi Süleymân'a ve bin anuñ gibi Simürge vermez, deyü laf eyledi. Billahi'l-azîm, vallahi'l-kerîm bi'l-cümle kuşlar

{186} sultânımın hizmetinde ideler. Bülbüller gül seyrin temâşâ idüp huzûrda ve safâda ola ve girü ve kat'an minnet-var olmaya. Kuşlar dahi bu sözü getürmeyüp hâk-i pâyine arz iderler. Tâ kim bülbülün hakkından gelesüz deyüp bülbüle bühtân eyledi. Ne gammâzlık eyledi. Süleymân Hazretlerine bu sözler hayli güç geldi. Dönüp kuzguna eyitti: Ya kuzgun, yüzün gibi sözü azgun olmaya, sözünde kâzib olmayasuz. Benüm zannum şöyledür kim, bülbül bir aşık-ı şuride, gözi miskindür. Andan bunun gibi sözler ve kelimât gelmezdi. Kuzgun eyitti: Ya Süleymân bülbül bu sözleri söylediğine şahidim vardır. Eğer icazet verürseniz varup getüreyin, dedi. Hz. Süleymân var getür dedi. Varup kuşları getürdi. Şehâdet eylediler kim yâ Sultân, kuzgun dediği cevapları bülbül söylediği deyüp Süleymân'ı inandırdılar. Hemân Hz.Süleymân şahine emreyledi var gülistanda minkârına alup getürmeli, ammâ sakın minkârın içinde helâk olmasınlar. Benim onlara birer su'âlim var, dedi. Hz Süleymân böyle hükmedecek kuzgun, şahinle gülistâna vardılar, Bülbülü buldular. Gördüler güle karşı şivân ile terâtüm ider. Gonca dahi bülbülün âvâzın işidüp tebessüm eyler. Andan kuzgun eyitti; Ey şuride küstah! Hizmet-i Süleymân'ı terk ettin. Üzerine cellâd geldi. Henüz sen dahi nevâ-sâzlık idüp oturursun,

{187} dedi. Öyle deyicek bülbül başını kaldırıp karşısında şahini görüp aklın cem' edüp yüzünü Hz. Hak dergâhına tutup niyaz edüp eyitti; Kim hâke yüz urasın. Bülbül hemân dedi ol dem; Ya ilâhe'l-âlemîn Cennet-i Firdevs Âdem hakkıyçün, arş-ı ferş-i levh-i mahfuz hakkıyçün, yerde zâid geçen Circis² için, gökte ol hülle biçen İdris için. Yâi İlâhî kıl inâyet ben kula. Şâhi Süleymân Hz.

²Circis; (Circis): Hz. İsa'dan sonra gelen nebilerden biri. Yaşadığı zaman kesin olarak bilinmemekle beraber Hz. İsa'nın havarilerinden sonra Hristiyanlığı yaymaya çalışan azizlerden biri olduğu sanılmaktadır.(TDEA: C.2,78)

şefâ'at kıla. Destânın diñler isen bülbülün, ver salâvat Ahmed'e, hoş tut dilün. Bülbül bu veçhile münâcat edicek, Şahin şefkatle erişüp bülbülü minkarına³ alıp gitti Bülbülleri getirip çünkü bülbül nazarı Süleymân'a geldi. Kuzguna hasm olup berâber durdu. Ve huzûr-ı Süleymân'da birbirine yani husûmet eylediler. Hz. Süleymân'a hitap edip Simürge eyitti: Ey Süleymân-ı mürgân, sen bülbül hakkında ne dersin, dedi. Simürg dahi ağız açıp eyitti kim, ya nebiyullah benim bildiğim budur ki, kuzgunun cevabı gerçektir. Bülbül âkil değildir. Eğer akıllı olsa bir yıldan bir yıla değin gül budağında görmeğe kendüyi iştiyâke çeker, dedi. Veyahut sabâha değin durup güle karşı göz yaşlar(ı) döküp nevâ-i uşşâkîñ bu deñlü sözleri söyler (mi) dedi. Böyle diyicek Bülbül Simürgeñ bu cevâbını işidüp ey iki başlı ve ey ikiyüzlü ve ey iki dilli ve ey kazâyı kaderi inkâr edici şöyle bil ki ben Allahü Teâlâ'ya müti'

{188} ve emrine râzıyım. Sencileyin münkir değilim. Sen gül zevkin ne bilirsin. Ehl-i kibirsin. Ehl-i kibriñ ve ehl-i münkirin şهادeti makbül değildir. İkiyüzlünün sözi olmaz kabül, bilmezsin. Sen bunu bilür, Resul böyle deyip, çünkü Bülbül tarh ider. Mürge-ı ankâyı aradan tarh eder. Söylemeğe mecali kalmayup andan sonra Süleymân hüdhüd'e eyitti: bülbül hakkında sen ne dersin? Dedi. Hüdhüd eyitti: Ya nebiyullah! Serrest-i aşıkdur. Aşk şarâbîñ içüp durur, gerçi kim sizin hakkınız(da) ol sözi Bülbül söyledi. Velâkin mest idi, söylediğini bilmez idi. Bülbülün küstahlığına mağrûr tutasın, dedi. Bülbül dahi hüdhüdün bu sözlerini güş idüp dedi kim: Ey suret-uğurusı, sen ol zâhide benzersin ki, taşrasını hırka ile tâc ile düzmüşsün. Ol kimse ki, hırka-ı tâcı kendinden ola. Anunşehâdeticâizdeğildir. Benüm üzerime, olmaz diyüp söyledi. Bir mürâi zâhide benzer özün, kim benüm hakkumda yalandur sözün. Hırka ile tâc ile gören insan sûret-uğrusı sanursun, hemân gerçi düzdin sofiyâ ne sureti sîret-gehi âsnâr halvetine gerçek başlar keser, asla hüdhüdün söylemeğe mecâli kalmadı. Hz. Süleymân baykuşa, sen ne dersin bülbül hakkında, dedi. Baykuş söze geldi. Dedi kim; bülbül mest idi, mest olıcak hayâ gider.

{189} İşi lâf-ı güzâf imdi Bülbül dahi mestdür, anuñ gibi nâ-ma'küle kelimât ettiğinden haberi yoktur. Kendüyi bilmez mikdârından aşuri söyler, çünkü Bülbül, baykuşun sözünü diñledi. Cevap virdiği bir kuşsuñ. Seni halk-ı âlem özün feshettiğın zaman taşlarla kovarlar, merdûdsuñ. Meşhûr meseldür: Hak Te'âla celle celâlühü sevse cemi' yaratmışı sever. Ma'lûm oldu ki seni Hak sevmez, halk dahi sevmez. Baykuş, kuşlar içinde bir kuştur, başı vîrâneler ile hoştur. Kim ki işitir âvâzini söger, nâ-mübârek deyüben kovar, sûreti gibidir bunun sözi. Gece uçar, gündüz görmez gözi. Cânı mı var gündüz taşra çıka? Öldürürler başına kaka kaka. Burada Bülbül baykuşu cerh eyledi. Sözüñü red

³ Yırtıcı kuşların gagası.

idüben tarh eyledi. Bu kerre Hazret-i Süleyman doğan'a bakup eytdi kim: Bülbül hakkında sen ne dersin, dedi. Doğan eytdi kim; Ya Sultan, bu sözünü sultanımın hakkında söyledi, vâki'dür ammâ bülbül mecnündür, ma'lumuñuzdur ki dîvâna iklim-i mesd dimişler, bülbülün günâhın affeyle, dedi. Bülbül doğanın sözünü dinleyüp dedi kim: Yâ doğan seniñ ne sözün vardır, zâlim ve cebbârsın. Mazlûm kuşçağızların "melekü'l-mevt"isiñ ve hevâ-yı nefse uyup, hevâ gözlersin, zâlimiñ mazlumün üzerine şehâdeti geçmez. {190} Dedi ve bu şi'ri âgâz idüp okumağa başladı.

Bülbül bezer kim kakhâr özüñ
 Bülbül-i mazlumuñ cebbarı özüñ
 Kuşlara cellâdsın sen yok gümân
 Dâimâ işiñ gücün zulümdür hemân
 Zâlim olan zulmü ibâdet eyleye
 Geçmiye sözi şehâdet eyleye
 Sensiñ ol kuşların kanı dökken
 Nice minkâr urub bağırın söken
 Nice müslimdir ki kan eyleye
 Hem gele mazluma bühtân eyleye
 Bülbül ol dem bu kelâmı söyledi
 Böyle diyüp bâz-ı dirhem eyledi. ⁴

Hz. Süleyman Tuti'niñ yüzüne bakub YâTuti bülbül hakkında sen ne dersin dedi. Tuti eytdi: Yâ Süleymân bülbül mecnun olmuşdur, söylediğini bilmez, ma'nâsı nedir anlamaz. Vücuduñ aklı kâmil olmaya. Her ne söylerse âkil anda kalmaya, dedi. Tuti bu veçhile söz söyleyicek, Bülbül dahi dönüp iytdi ki Ya Tuti! Sensiñ kendini bilmeyen, sözünü bilmediğin için kafesde mahbûs olursun. Dilüne her ne gelürse söylersin. Gerçek kim şeker yimek ile kelimâta kadir olursun. Ammâ kelimâtında letâfet yoktur. Yidüğün şekeri değmezsin, dedi. Bülbül tütî'ye: Ey hisse boş kim değildir, içiñ-dışıñ hoş, bakuben mürâta görürsün. Özüñ olduğün sözde izyâdın seniñ kendini habs eyledi, dilin seniñ doğru

{191} söyleyen benden çıkar söz evcinden tutiler dinden çıkar. Sözin için hapsederler özini, Doğru niçün söylemezsin sözünü. Dedi, bülbül tütî'ye: Sen ey fuzuli şâhide-i kâzib, kaçan olur kabul böyle. Diyüp tütî(yi) bâkide kodu, bu kez Hz. Süleymân eyitti: Yâ tâvûs, bülbülün hakkında sen dersin? Tavus-ı rânâ eyitti; Bülbülün sözleri söylediği vâkidir. Lâkin aşık ma'sûka o demde laf urmak, yâ Süleymân nesnesin mağrûr tutarlar. Biri oldur ki, dehri ola. İkinci oldur ki, er-avrat yanında lâf urur dedi. Rehnâ böyle diyicek, Bülbül dahi

⁴ Metinde nesir düzeninde olup tarafımdan şiir düzenine dönüştürüldü

gelüp dedi ki: Ey fâhişe avratlar gibi kendi özün bezeyici, ey nefs-i hevāsına uyup özin görücü, ey Hak Teālā'nın emrin tutmayup şeytana mahrem olucı. Dergāhtan merdūd olup makām-ı a'lādan makām-ı ednāya sürülücü, yalan söylediğin ecliden ayağın rengin değışmişsin. Henüz dahi uslanmayup hapsolup kovulduğun, cennetten kovulduğun *delinin akıllı üzerine şehādeti cāiz değıldir*, dedi. Asla bir şey demeğe mecālî kalmadı, dedi Bülbül Tāvus'a: ol dem hemin bezenen avrat gibi kendi öziñ tutmadın. Hakkıñ sözün ey bed-gümān, uydun İblis'in sözine, ol zamān. Kāni' ol dem hācib idin cennete, bunca niçin geldin?

{192} Andan hizmete ravzada cevelan ururken kendözin, şöyle nādān oluben gördük özün, çün şehādet eyleyen hod-bīn ola. Lācerem hod-bīn olan berken ola böyle Tavus eyledi. Cereh ara yerden anı dahi etti tarh. Tavus-ı ra'na Bülbülün kelamın işidüp nedāmet kıldı, söylediği söze peşimān oldu. Andan Hz. Süleymān Leyleğe dedi: Ya Keklik! Bülbül hakkında sen nedersin, dedi. Keklik eyitti; Ya Süleymān ben dahi nifakda kuşlar ile bile idüm. Amma ömrümde yalan söylemedüm ve söylemeği dahi bilmem. Yaramazlık ve kasditmedüm. Ne bülbülün bu sözden haberi vardur ve ne bülbül bu sözi söyledi. Kuşlar ittifak edüp iftira eylediler. Yoksa bülbülün zāhirinde ve bātınında yaramazlık yok, görmedim. Bu ittifakın cümlesin kuzgun eyledi. Ya Süleymān muttali ol, Bülbüle şāhlık oldur kim kula vākıf olsun. Böyle deyüp çün leylek hemin anı Süleymān dinler isen sen. Süleymān'dan haber ver. Salavat Ahmed'e ey mu'teber. Kaçan kim Süleymān leylekten bu kelāmı işitti, āferin okudu. Leylek bu kelāmı söylediği için Hz. Süleymān leyleğe kuşları müjdeleyüp bülbül için kuzgunu koğup bāki kuşlar dahi derhem eyledi, dergāhdan sürdi.

{193} Bülbül-i āşüfte āferünler eyleyüp āzād etti. Dükeli dillerde mahbūb ve mergūb olasın, deyü du'ā eyledi. Bülbül anuñ için bülbül-i mergūb ve mükerrerrem oldu. Ana kuşlar hased ederler, fi'l-cümle merdūd oldular.

Teimmetü'r-risāletü't-tuyūrāt
Sene 1244 fi Cemaziyülevvel 25

SONUÇ

Bu çalışma, Risālet-i Tuyurat adıyla bilinen bir yazma eserin trankripti ve konu ile alakalı bilgiden ibarettir. Dünya Edebiyat tarihinden; Ezop masalları, Kelile ve Dimne ve La Fontaine'nin fablları gibi birçok eserin konuları toplum hayatı üzerine kurulmuş; hayvanlar arasında geçen olaylar sosyal hayatta insanlar için ders verici bir örnek olmuştur. Bazen de yukarıda anlatılan Süleyman Peygamber ve Bülbül kıssasında olduğu gibi kuşların hikayesi sosyal hayata damga vuran önemli bir ritüel olarak karşımıza çıkar. Süleyman

peygamberin kuşdilini bildiği kuşlarla ve diğer hayvanlarla anlaştığı peygamber kıssalarında anlatılmaktadır. “Ayrıca mesnevilerde Hz. Süleyman’la alakalı kıssaların anlatıldığı divanlarda onunla ve etrafındaki kişi ve olaylarla ilgili pek çok beytin bulunduğu görülür.” (Harman, 2010: 62). Hayvanların üstlendiği karakter ve sergilediği davranışlar aslında toplumdaki bireyleri temsil ederler.

KAYNAKÇA

- ÇELİK, Ömer, (2013). *Hakk’ın Daveti Kuran-ı Kerim Meali ve Tefsiri*: Erkam Yayınları İstanbul.<https://www.kuranvemeali.com/neml-suresi/16-ayeti-tefsiri>
- DEMİREL, İsmail (2016). *Bülbül-name Hikâyesi*, İstanbul, Büyüyen Ay Yayınları.
- DERVİŞ, Şemseddin (1998). *Kuşların Münazarası*, (Çev: Hasan Aksoy), İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Feridüddin Attar(2016). *Mantuku't-tayr* (Kuşların Diliyle),(Çev:Mustafa Çiçekler),İstanbul, Kaknüs Yayınları.
- HARMAN, Ömer Faruk (2010). "Süleyman", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38, s. 56-60.
- Mehmed Salahi, *Kamus-i Osmanî*, /2019). Haz. Ali Birinci, Mahmûd Bey Matbaası, Hicrî 1313, 1322, İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları
- PALA, İskender (1989). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.2, Sh.78, Dergâh Yayınları
- YAZAR, İlyas (2001). *Ömer Fuâdî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Bülbüliyye’sinin Metni*, İstanbul: Hamle Yayınları
- ZAVOTÇU, Gencay (2016). "Türk Edebiyatında Gül ve Bülbül", <http://www.altayli.net/turk-edebiyatinda-gul-ve-bulbul.html>